

ЗАСТИГЛА МУЗИКА ВСЕСВІТУ: “ЗІРНУЛА ЗІРНИЦЯ” РАЇСИ ЛИШІ*

Із Раїсою Лишею, членом Національної спілки письменників України, лауреатом Літературно-мистецької премії ім. Василя Стуса, я знайома більше як із редактором Всеукраїнської православної газети “Наша віра”. А от її поезію досі знала дуже мало. У житті вона чомусь нагадує мені кульбабку, що може зникнути від необережного, брутального дотику, хоча знаю, що це почуття оманливе, адже вона мужня й цілеспрямована, витримала грубий натиск тоталітарного режиму, зберегла недоторканно чистою свою душу й поезію, що повсякденно живе в ній. Ця поезія також недосяжна для буденного розуму, невловима для грубого чуття – вона розкривається лише терплячим і чистим душам. Ця поезія, справжнє диво в сучасному загазованому світі, проривається крізь ревище цивілізації, стукає в наші серця подібно до того, як тендітний паросток первоцвіту пробиває товщу прілого листу, а іноді й кригу та сніг. Або до того, як доносить свою тонку музику до нашого вуха зелений коник, що живе десь у траві, на газоні, на гучному проспекті Києва... Чому його тихий голос чутний? Чому він усе перемагає й лине аж до зірок, оживляючи зашкарублі душі?... Бо він – істинний. Справжній. Нефальшивий. Од природи. Од Бога. Він славить Господа. Оце і є для мене поезія Раїси Лиші – істинна, не криклива, не епатажна. Глибоко інтимна, далека від цинізму. Ніжна, тонка, як пахощі матіоли, що, буває, виповнюють увесь простір – а самої квітки ніхто й не бачить... Це музика, яку кожен має право прочитати по-своєму: у ній багато струн! До кожної душі озветься саме та струна, яку вона здатна почути. Вона бринить, переливається, як морська хвиля, як світанок, як росяна лука – і кожен віднайде в ній свої барви, які кому любі. Це глибина звуків, кольорів, пахощів, світла. Це музика всесвіту, почута й перекладена на слова...

Не дивно, що епоха тоталітаризму відкинула її на маргінеси, що лише в незалежній Україні стала нарешті відомою її творчість і не лишилась поза увагою сучасників. Одні називають її представницею українського модернізму, інші – авангардизму, символізму. Та серце людини не розрізняє літературних течій і напрямків. Серце каже: це ПОЕЗІЯ.

Схвальні відгуки літературознавців, поетів і читачів викликала й нова збірка поетеси “Зірнула Зірниця” (2010), до якої ввійшли вибрані вірші та поеми 70-90-х років (із книжок “Скитська баба”, “З води й повітря”, “Вертепне”), а також нові, ще не друковані твори. Єдину гармонію із ними творять і її малюнки, що ілюструють книжку – вони із традиційного декоративно-прикладного мистецтва (Р. Лиша – уродженка с. Єлизаветівки Петриківського р-ну на Дніпропетровщині), але авторка вклала в них свій потаємний зміст.

Уродженка степу, принесла вона нам його тепло, його пахощі. Смак води зі степової криниці, голоси давніх пращурів й іржання скіфських коней: “степ прибіг / конем останнім скитським; “втягли в цебрі з криниці скитів / іржання коней, / що пропахло листям, / напилися”.

Саме в народній культурі рідного краю витоки поезій та мистецтва Раїси Лиші:

жив собі бідний комин
його зробив
петриківський дядько
білі квіти
літали по хаті

і був той комин
білий кінь
що чекав
поки я у світі
знайдуся.

Тож не випадково в поезії Раїси Лиші так багато космогонічних образів, характерних для народної творчості. Вони можуть народитися там, де людина, відійшовши від

* *Лиша Раїса*. Зірнула Зірниця. – К.: Ярославів вал, 2010. – 336 с.

суєти дня, лишається наодинці із небом, із місяцем-сповідником і зірками, які так близько відчуваєм лише у степу, і відчуття “наче я падаю в місяць” – саме там може народитись. Образ місяця домінуючий – він виявляється в різних зооморфних та антропоморфних символах, що витікають ще з давньоарійської міфології. Це місяць-козеня, місяць – птах, місяць – кінь, місяць – козак (а може, скіф): “а в білого козеняти / на ріжках вечір”; “пахне місяць”; “місяць крилами б’є / по синьому терну”; “ніч збира молоко / але припнуто місяця / і зоря побіліла”; “місяць стоїть / конем Івана Сірка”; / “голова річки / у місяця на колінах”.

Земля пращурів подарувала Раїсі Лиші вражаючі антропоморфні образи-символи, що уособлюють світ природи, світ дитинства, світ казки: “хата на зелених / бузинових ногах / звисає з місяця”; “зірчення золотим дзьобом / продовжувало ніч”; “зелена віда / задивлялась у вічність”; “тіявся день – у якому / сидів дощаник”; “див стоїть у віночку / на зеленому березі”; “очерет зелено-босий / приблукав з Ялосоветівки / з трав’яною торбинкою / винувато всіміхаючись”. Її поезія глибоко національна, закорінена в народній світогляд, нерідко це трансформовані образи дитячого фольклору, казок, пісень. Тому тут зустрічаємо вірші-замовляння, вірші-казочки, вірші-небилиці, вірші-колискові:

місяцю світлий
рогата бочалко...
...заворожи мені
срібними рибками сон
Я пушу ті рибки в воду
будуть місяцеві сини”;
“золоту шкаралупку
дід бив-бив не розбив
баба біла-біла не розбила
у калини із пальців кров”;
небо в густому як ліс
очереті сховалося

й тихенько заснуло...
а ми й не знали
що очерет співав
колискової небу;
вийди вийди сонечко
у садок погуляти
щоб квітли очі
неприручено рослині;
котилася торба
з високого горба
... кому доведеться
той буде журитись.

Усі ці образи відомі з дитинства, вони поза часом, але в поезії Раїси Лиші наповнені новим сучасним змістом. Ось “названий батько” – символ українського народу із перебитим крилом і зраненими грудьми, що марно взиває до епатажного псевдопатріота-шароварника:

коли хочеш крило підняти
сину
рану мені в грудях загоїти
спали добро своє

сите-нажите веселе
попелом рану мені затопчи
у край свій іди
дослухайся гласу Господнього.

Глибоко національні, властиві не лише фольклорові, а й українській літературній поезії 70-90-х рр. інші численні образи-символи на сторінках книжки: “Груша різьбить у небі коліску; очі ростуть десь смереками; річка сипле-сипле срібні перстені; посій мене вербо зеленим листям позбирай коханий місячним намистом; котиться в Оріль золота кураїна; вишня в снігу весільному”.

Поезія Раїси Лиші багата на оригінальні, свіжі образи, незвичайні метафори, які також кожен може сприйняти по-своєму. Для когось це – образ сільського вечора: “зорі і жаби на тихім порозі пили молоко”, для когось – чаклунська магія: “сонце кує зозулю”; “в кавунах червоні лимани”; “бузкові дівчата пливуть у синіх дощах”; “упав звук ножа глибоко з рук / пробив мені груди”; “у вуха колодязя налита зоря”; “хати загубили світанки”; “у довгасті очі акації гарбою в’їжджає вечір”; “вуста жоржини пахнуть морем”; “на куці зоріє музика”; “ой упало серце в каре сонце”; “три жалоньки стали з жовтими крилами”; “віщі яблука впали під ноги світонька”.

Нерідко поетеса вдається до словотворчості, шукаючи саме те виявлення почуттів, яке відповідає її власному світобаченню чи хвилинному настроєві: “соловками засоловленого”; “росоніжки грому”; “збутнє все”; “засвітилена музика”; “гільце барві нить”; “водокраче, зачеремши мене”; “вітер зчервоногрудився”; “сон-трава зірчить і сонниче”; “вікно-далекогляд”; “розповиток розпочаток віри”; “кравці-хитромани”; “курай безкраявся”; “літо-апокаліпто”; “кроки чорночоботі”; “пихо-ковалихо”; “птахолистя”. За кількістю таких словесних новотворів Раїса Лиша, здається, перевершила навіть раннього Тичину!.. Не цурається вона й діалектної та дитячої лексики, що дорогоцінними камінчиками прикрашають коштовну її скарбницю: “Морозенко з білих вікон гнуждає піч”; “корова просить сина, а горобці не дають”; “червона горгонка”; “сміється на вербі перелукавка”; “у дзіндзівіру червона доріжка”; “влада шкабуртає”; “хлоп’ята живуть у ставку з бочалками”; “у лісі Дива веселить куці”; “на випадки чубучі”; “жив собі дід-жабурід” тощо.

Глибоко філософське й також закорінене в народну поезію, у давню українську міфологію уявлення поетки про наш час. Праукраїнці вірили, що початок світотворення часу і простору відбувся (і відбувається щороку) на Різдво, коли народжується сонце – біле телятко на жовтій соломі, і те Різдво – як світанок, що провіщає день, є початком усякого буття:

час народжується
перед самим світанком
так повелося давно
так усе починається
ось і цієї зими
новонароджене біле телятко
обсихає на космічній соломі

просить у мене
напитися молока”;
“суворі скити варять у казанах
рештки часу”;
“смола кипить
червоно і чорно
на голубуватій поверхні часу”.

Вривається в поезію Раїси Лиші й образ сучасного світу – не стільки гуркотом цивілізації, скільки своїм духовним катаклізмом, своєю роздвоєністю між ніжністю і жорстокістю, чистотою і цинізмом, любов’ю і зрадою, істиною й олжею: “щебет глodu впочається в місяць”; “по людині щелепи машин”; “чи ти хочеш залізного меду / ой ні не хочу / а вони ж ходять по світу / і роздають / не питають / хоче хто / чи не хоче / залізного меду”; “білі янголи / прибули на весілля / навколо них п’яні фавни / і фавнихи / в декольте / штовхаються / дуже нечемно / наступають / на крила / і щось верещать / нерозбірливо”.

Сучасна людина, що втратила своє коріння, відірвалася від землі пращурів, зневажила споконвічні традиції, уже не здатна сприйняти і прийняти диво, але воно є: “квітне вітер / кладе на поріг диню / у якій співає циган / але шістнадцятиповерховий / будинок / не має порогу / і не може узяти диню / ані злізти на землю”. Є тут і роздуми над історією України, і відчуття апокаліпсису, що наближається, і відповідь на запитання, що ж з нами сталося: / “люди, ми годували Лжу / не возлюбили ми ближнього / не штурнули глухої своєї тюрми / щоб розпалася на камінчики / не поперекидали свої корита / як же глянем тепер / один одному в очі? / не знайти нам / засліпленим і прирученим / входу до храму Господнього”.

Але все ж таки авторка позбавлена песимізму, безвиході, розпачу, навпаки – у ній звучить віра у вічність України та в її небесне призначення: “де ж наші сірі бики / що бачили у яслах / дитячко Ісуса Христа / чи ми їм трави не косили / чи сіном не годували / чи водою з криниці не напували / тягнуть вони віз у небі / повний яблук райських / червонобоких”.

Отримано 14 грудня 2012 р.

м. Київ